

موسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی
The Institute for Trade Studies & Research

تحلیل سیاست‌های اقتصادی ترکیه در سال‌های اخیر: آموزه‌هایی برای خروج از رکود تورمی

پژوهشکده مطالعات اقتصادی و توان رقابتی

گروه مطالعات و پژوهش‌های اقتصاد کلان و آینده‌پژوهی

سیرانه‌گذاری برای تولید

نهمین ماه ۱۴۰۴

14h 48m

فهرست مطالب

۵	خلاصه مدیریتی
۹	مقدمه
۱۰	۱. مروری بر متغیرهای اقتصاد کلان ترکیه در دوره (۲۰۱۲-۲۰۲۴)
۱۰	۱-۱. روند رشد اقتصاد و بخش صنعت
۱۳	۱-۲. نرخ تورم و نوسان آن
۱۵	۱-۳. نرخ بهره و سیاست‌های پولی
۱۷	۱-۴. سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (FDI)
۲۰	۱-۵. نرخ ارز و تضعیف لیر
۲۱	۱-۶. صادرات و واردات
۲۴	۱-۷. افزایش دستمزدها متناسب با کاهش ارزش پول ملی
۲۵	۱-۸. تحلیل روابط بین متغیرهای اقتصادی مهم
۲۷	۲. سیاست‌های اقتصادی کلیدی ترکیه در سال‌های اخیر
۲۷	۲-۱. سیاست‌های پولی
۲۸	۲-۲. سیاست‌های مالی

۳۱	۲-۳. سیاست ارزی
۳۳	۲-۴. سیاست صنعتی
۳۵	۲-۵. سیاست‌های حمایت معیشتی و دستمزد بازار کار
۳۶	۲-۶. ابزارهای نوآورانه مدیریت اقتصاد (سپرده ارزی، اعطای تابعیت)
۳۸	۳. پیامدها و دستاوردهای سیاست‌های اقتصادی ترکیه
۳۸	۳-۱. پویایی رشد در کنار نوسانات ساختاری
۴۰	۳-۲. تغییر ترکیب صادرات و ارتقاء ارزش افزوده
۴۱	۳-۳. ثبات نسبی بازار کار و حفظ جذب سرمایه
۴۲	۳-۴. چالش‌ها و نتایج سیاست‌های اقتصادی ترکیه
۴۶	۴. مقایسه تطبیقی ساختار اقتصادی و سیاست‌گذاری ایران و ترکیه
۴۸	۵. آموزه‌هایی برای ایران و پیشنهاد‌های سیاستی تطبیقی
۴۸	۵-۱. مقایسه تطبیقی فرصت‌ها و تهدیدها
۴۹	۵-۲. سیاست‌های قابل‌الگو برداری در ایران
۵۰	۵-۳. توصیه‌های سیاستی برای دوران تورم بالا و رکود
۵۱	۵-۴. طراحی نقشه راه بومی اصلاحات کلان اقتصادی
۵۲	۶. جمع بندی
۵۷	فهرست اصطلاحات (ترمینولوژی)
۵۹	فهرست منابع

خلاصه مدیریتی

با توجه به اینکه اقتصاد ایران طی سال‌های اخیر با چالش‌هایی همچون رکود تورمی مزمن، نوسانات ارزی گسترده، کاهش سرمایه‌گذاری مولد، افت بهره‌وری و محدودیت‌های شدید در تعاملات مالی و تجاری بین‌المللی مواجه بوده است، بررسی تجربیات کشورهایی که توانسته‌اند در شرایط مشابه مسیر رشد و ثبات نسبی را حفظ کنند، ضرورت پیدا می‌کند.

در این میان، اقتصاد ترکیه طی دوره ۲۰۱۲ تا ۲۰۲۴ نمونه‌ای قابل مطالعه است؛ کشوری که با وجود تورم‌های بالا، شوک‌های ارزی پیاپی و بی‌ثباتی‌های سیاسی، توانسته ساختار تولیدی خود را فعال نگه دارد، صادرات را توسعه دهد و بخشی از زیرساخت‌های اقتصادی خود را ارتقا دهد.

براین اساس، گزارش حاضر تحت عنوان «تحلیل سیاست‌های اقتصادی ترکیه در سال‌های اخیر: آموزه‌هایی برای خروج از رکود تورمی» با هدف تحلیل جامع روندهای اقتصاد کلان ترکیه، تبیین سازوکار سیاست‌های پولی، ارزی، مالی و صنعتی این کشور و ارزیابی ظرفیت انتقال‌پذیری این تجربه به اقتصاد ایران تهیه شده است. در ادامه، مهم‌ترین نکات تحلیل پیامدها و دستاوردهای اصلی سیاست‌های اقتصادی ترکیه طی دوره ۲۰۱۲ تا ۲۰۲۴ ارائه می‌شود تا درس‌هایی قابل اقتباس برای سیاست‌گذاری در فضای موجود اقتصاد ایران ترسیم گردد:

- یکی از مهم‌ترین پیامدهای سیاست‌های اقتصادی ترکیه طی سال‌های ۲۰۱۲ تا ۲۰۲۴، ایجاد نوعی «پویایی در رشد اقتصادی» در بستری از نوسانات ارزی و تورم‌های بالا بوده است. درحالی‌که نرخ تورم ترکیه طی این دوره از حدود ۷ درصد در سال ۲۰۱۲ تا حدود ۵۸ درصد در سال ۲۰۲۴ نوسان داشته و

میانگین ۱۲ ساله آن بیش از ۲۳ درصد بوده است، اقتصاد این کشور توانست موتور تولید خود را فعال نگه دارد و در چند مقطع حتی در اوج بی‌ثباتی کلان، به رشدهای بالای اقتصادی دست یابد. رشد ۴۰.۸ درصدی سال ۲۰۱۲، جهش کم‌نظیر ۱۱.۴ درصدی در سال ۲۰۲۱ و رشد ارزش افزوده صنعتی ۱۴ درصدی در همان سال، نشان‌دهنده موفقیت ترکیه در تلفیق هماهنگ سیاست‌های تحریک تقاضا، حمایت از صادرات، و تزریق هدفمند منابع مالی و ارزی است. میانگین رشد اقتصادی ۵.۱ درصدی در کل دوره نیز تأیید می‌کند که حتی در سال‌های افت رشد (۲۰۱۹ و ۲۰۲۰)، اقتصاد ترکیه توانست سریعاً به مدار توسعه بازگردد؛

■ این پویایی تا حد زیادی محصول جهت‌گیری فعالانه سیاست صنعتی ترکیه بود. دولت با شناسایی صنایع پیشران (مانند خودروسازی، نساجی، پتروشیمی و تجهیزات الکترونیکی) بسته‌ای از مشوق‌ها شامل تسهیلات بانکی ترجیحی، معافیت مالیاتی برای سرمایه‌گذاری صادرات محور، مشوق‌های R&D و توسعه زیرساخت‌های فناورانه را به‌کار گرفت. ایجاد و گسترش شهرک‌های صنعتی فناور محور مانند تکنوپارک استانبول و تقویت خطوط اعتباری صادراتی، موجب شد سهم صنایع با فناوری متوسط و بالا در صادرات افزایش یابد و ارزش افزوده صنعتی در سال‌های پرریسک اقتصادی نیز تقویت شود. **استمرار ورود سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (به‌طور متوسط حدود ۱۲ میلیارد دلار در سال)** نیز نشان می‌دهد که ترکیه توانست علی‌رغم نوسانات ارزی، محیطی نسبتاً قابل پیش‌بینی برای سرمایه‌گذاری صنعتی ایجاد نماید؛

■ در کنار این رویکرد تولید محور، **سیاست ارزی انعطاف‌پذیر** یکی از ارکان کلیدی موفقیت ترکیه در مدیریت شوک‌های بیرونی بود. **این کشور نه به تثبیت بلندمدت نرخ ارز متوسل شد و نه آزادی کامل آن را پذیرفت؛** بلکه رژیم «شناور مدیریت شده» را به‌کار گرفت که در آن نرخ ارز عمدتاً از سازوکار بازار تبعیت می‌کرد، اما در مقاطع بحرانی بانک مرکزی با استفاده از ذخایر ارزی، قراردادهای سوآپ، محدودیت‌های موقت بر رفتارهای سفته‌بازانه و ابزارهایی مانند سپرده‌های ارزی محافظت شده (KKM) مداخله می‌نمود. چنین ترکیبی در شوک‌های ارزی سال‌های ۲۰۱۸ و ۲۰۲۳ مانع از شکل‌گیری بحران ارزی تمام‌عیار شد و نقش مهمی در مهار انتظارات تورمی و جلوگیری از فروپاشی بازار پول ایفا کرد.

■ هم‌زمان، **ترکیه با اتکا به دیپلماسی اقتصادی فعال و دسترسی گسترده به بازارهای منطقه‌ای و جهانی، توانست تقاضای خارجی را به‌عنوان یکی از لنگرهای ثبات اقتصادی حفظ کند.** صادرات کالا از ۱۵۲ میلیارد دلار در سال ۲۰۱۲ به بیش از ۲۶۱ میلیارد دلار در سال ۲۰۲۴ و صادرات خدمات (شامل گردشگری و خدمات فنی و مهندسی) از ۶۲.۵ میلیارد دلار به حدود ۱۱۰.۱ میلیارد دلار افزایش یافت. اگرچه واردات کالا و خدمات نیز در این دوره افزایش پیدا کرد، اما پویایی تجارت خارجی نشان

می‌دهد که ترکیه توانست جایگاه خود را در زنجیره‌های ارزش منطقه‌ای و جهانی حفظ و تقویت کند. در این چارچوب، سیاست‌گذار با پذیرش سطحی از نوسانات کلان، تمرکز خود را بر متغیرهای واقعی اقتصاد (تولید، صادرات، سرمایه‌گذاری و اشتغال) قرار داد و از تبدیل نرخ ارز به یک لنگر اسمی پرهیز کرد.

■ در حوزه بازار کار نیز، ترکیه با افزایش مرحله‌ای دستمزد اسمی و تلاش برای حفظ ارزش دلاری آن، توانست بهره‌وری نیروی کار و اعتماد اجتماعی را تقویت کند.

درس اصلی تجربه ترکیه برای ایران نه «تقلید سیاست‌ها»، بلکه بازسازی چارچوب حکمرانی اقتصادی و هم‌راستاسازی سیاست‌های کلان در خدمت تولید و صادرات است.

نکته مهم دیگر آن است که تجربه ترکیه نشان می‌دهد که پایداری رشد اقتصادی و توسعه صادرات، پیش از آنکه نتیجه مداخلات بخشی یا سیاست‌های پولی و مالی باشد، به کیفیت تعامل با اقتصاد جهانی وابسته است. دسترسی پایدار به بازارهای صادراتی، جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، کاهش هزینه‌های مبادله و اتصال به زنجیره‌های ارزش منطقه‌ای و جهانی، همگی نیازمند دیپلماسی اقتصادی فعال و کاهش محدودیت‌های تعاملات مالی و تجاری بین‌المللی هستند. در ترکیه، ورود مستمر سرمایه‌گذاری خارجی و ارز حاصل از صادرات خدمات و کالا، امکان تأمین مالی تولید، ارتقای ظرفیت‌های صنعتی و مدیریت مؤثرتر بازار ارز را فراهم کرده است؛ به‌گونه‌ای که افزایش ظرفیت تولید مقدم بر توسعه صادرات بوده و سپس رشد صادرات به‌عنوان نتیجه طبیعی این فرآیند محقق شده است. در مقابل، اقتصادی که با محدودیت‌های دسترسی به منابع ارزی، سرمایه خارجی و شبکه‌های مالی بین‌المللی مواجه است، اثر سیاست‌های صنعتی و اعتباری، نتایج محدودتری را بر جای خواهد گذاشت. از این رو، بهبود تعامل با اقتصاد جهانی نه یک گزینه سیاستی، بلکه شرط اثرگذاری حداکثری سیاست‌های اقتصادی برای افزایش ظرفیت تولید، رشد صادرات، تأمین ارز پایدار و کاهش فشارهای مزمن بر بازار ارز در اقتصاد ایران محسوب می‌شود.

درس آموخته‌های سیاستی اقتصاد ترکیه، به شرح ذیل پیشنهاد می‌شود:

۱. حفظ تداوم اعطای اعتبارات به بخش تولید: سیاست‌های انقباضی سخت‌گیرانه بدون پشتیبانی

هدفمند از تولید، به رکود می‌انجامند. در مقابل، ترکیه با ترکیب تسهیل هدفمند، مدیریت انعطاف‌پذیر نرخ ارز و حمایت از تولید و صادرات، به جای مهار تورم به هر قیمت، تداوم رشد و اشتغال را در اولویت قرار داد. تجربه ترکیه نشان داد که حتی در بستر بی‌ثباتی شدید ارزی و افزایش نرخ بهره، می‌توان از طریق ابزارهای مالی مکمل (مانند تسهیلات با نرخ بهره پایین، صندوق‌های تضمین اعتبار و ...) جریان نقدینگی را به صورت هدفمند به سمت بخش‌های مولد اقتصادی هدایت کرد. برخلاف ترکیه، در ایران نرخ بهره ابزار مؤثر سیاست‌گذاری نیست. بنابراین، تمرکز بر سیاست‌های مکمل و ابزارهای مقداری مانند